

КИРИЧЕНКО Т. С.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
та процесу факультету № 6
(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 347.6

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.1.1.9>**ЗМІСТ СІМЕЙНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ**

У статті проаналізовано питання сутності поняття та змісту сімейно-правової політики, а також її роль для врегулювання сімейних відносин в Україні.

Визначальною умовою реформування українського законодавства щодо відповідності європейським стандартам, а також забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина – є формування правової політики держави. Вона повинна ґрунтуватися на засадах «верховенства права».

Роль правової політики дуже велика: вона формує відповідну сучасну правову сферу, яка призводить до політичних, економічних та соціальних змін. Також вона впливає на зміну та розвиток законодавства, що обов'язково впливає неодмінно позначається на суспільних відносинах.

Окрім того, правова політика визначає перспективу розвитку суспільства загалом.

Сьогодні в Україні проводиться багато реформ у політичній і соціальній сферах; триває подальше адаптування українського законодавства до права Євросоюзу (далі ЄС). ЄС підтримує роботу проектів щодо реформування українського законодавства: лише у 2023 році змінено 211 національних законодавчих норм, регуляторних актів і процедур, удосконалено роботу 236 урядових інституцій [18].

Ефективне регулювання сімейних відносин залежить від ефективної сімейно-правової політики, що базується на ціннісно-правових засадах, тобто на принципах права. Сімейно-правова політика є складником правової політики України. На жаль, сучасна сімейно-правова політика не враховує весь комплекс суспільних інтересів, зокрема й публічні, на перший план виходять інтереси бізнесу.

На сьогодні не оновлена Концепція сімейної політики, потрібен змістовний перегляд сімейно-правової політики, яка має велике значення для розвитку сімейного права, регулювання сімейних відносин, а також реформування законодавства з урахуванням євроінтеграційних процесів.

Ключові слова: сімейно-правова політика, принципи сімейного права, правове регулювання сімейних відносин, євроінтеграційні процеси.

Kyrychenko T. S. Principles of family law as a component of family law politicians in Ukraine

The article analyzes the issue of the role of family law principles in the formation of family law policy regarding the regulation of family relations in Ukraine.

The formation of the state's legal policy is a defining condition for reforming Ukrainian jurisprudence, legal regulation of social relations, and ensuring the realization of human and citizen rights and freedoms. It should be organized on the basis of the "rule of law".

The role of legal policy is very large: it forms the relevant modern legal sphere, which leads to political, economic and social changes. It also affects the change and development of legislation, which necessarily affects social relations. Also, legal policy determines the perspective of the development of society as a whole.

Today, Ukraine is undergoing many reforms. They concern both the political sphere and the social sphere, further adaptation of Ukrainian legislation to the law of the European Union is underway. The EU supports the work of projects to reform Ukrainian legislation, in 2023 alone, 211 national legislative norms, regulatory acts and procedures were reformed and the work of 236 government institutions was improved.

Effective regulation of family relations depends on effective legal policy, which is based on value-legal principles, that is, on the principles of law. Family legal policy is a component of the legal policy of Ukraine. Unfortunately, modern family law policy does not take into account the entire complex of public interests, including public ones, the interests of business come first.

To date, the Concept of family policy has not been updated, a meaningful development of family law policy is needed, which is of great importance for the development of family law, the regulation of family relations, as well as the reform of legislation taking into account European integration processes.

Key words: *family legal policy, principles of family law, legal regulation of family relations, European integration processes.*

Вступ. Сімейно-правова політика держави щодо розв'язання проблем сім'ї реалізується за допомогою соціально-економічних, інституційних і правових механізмів, використання яких визначає ефективність соціального управління, регулювання соціальних процесів, стійкість соціальних суб'єктів та всього соціуму.

Питання сімейно-правової політики завжди були в полі зору науковців. Поняттю правової політики як основи сімейно-правової політики, обґрунтуванню форми її реалізації, визначенню критеріїв ефективності, принципів, а також проблемам, аспектам зближення та взаємопроникнення публічних і приватних елементів присвячена значна кількість праць учених, як-от: Т. Боднар, Л. Красицька, О. Крентовська, Г. Кришталь, О. Кушніренко, Т. Мазур, Л. Мельничук, М. Менджул, О. Палій, З. Ромовська, Н. Руденко, Т. Семигіна, В. Скуратівський, В. Труба, С. Фурса, В. Чернега, Я. Шевченко, О. Явор.

Існує значна кількість наукових робіт, присвячених сімейно-правовій політиці, однак уніфіковане й докладне визначення поняття «сімейно-правова політика» не вироблене, як і немає єдиної позиції щодо питань формування й реалізації сімейно-правової політики в межах сімейного права України. Можна констатувати, що у вітчизняній доктрині цивільного та сімейного права проблема правової політики до останнього часу залишалася недослідженою.

Роль правової політики у формуванні сімейного законодавства особливо важлива для України. По-перше, сімейно-правова політика впорядковує правову сферу, оптимізує політичну, соціальну та інші сімейні відносини. По-друге, формування сімейно-правової політики систематизує потоки юридичної інформації, що міститься в різних правових актах і має здатність до збільшення обсягів. По-третє, актуалізація сімейно-правової політики зумовлена посиленням управлінської функції права, підвищенням ролі та значущості правосвідомості суспільства, розширенням договірних засад правового регулювання, потребою в координації й керуваності з боку владних структур та іншими процесами в правовому просторі. По-четверте, посилення впливу сімейно-правової політики пов'язане з необхідністю вироблення й закріплення тактичних і стратегічних основ розвитку правового життя осіб в Україні. Першочерговим завданням вітчизняної юридичної науки повинна стати розробка Концепції сімейно-правової політики України на 2024-2029 роки, ціннісну основу якої мають становити ідеали справедливості, рівності й свободи. Нині чинна Концепція сімейно-правової політики була розроблена в 1999 році [1].

За цей період багато чого змінилося та потребує прогресивного переосмислення, доповнення, удосконалення й утілення в сучасне законодавство для правового регулювання суспільних відносин, а також відповідно до європейських стандартів. Правовими векторами, які вказують на спрямованість законодавства щодо врегулювання сімейних відносин, є – захист молоді, підтримка сім'ї, захист прав дітей.

Постановка завдання. Мета статті – розглянути основні підходи до осмислення поняття «сімейно-правова політика», зміст та перспективи розвитку законодавства в умовах євроінтеграції в Україні.

Результати дослідження.

Термін «правова політика» останнім часом набуває все більшої уваги. Його продовжують ретельно досліджувати вчені-юристи. Також цей термін активно використовують у політичній риторичі. Сьогодні термін «правова політика» інтерпретують як: діяльнісну; ідеологічну; частину державної політики [2].

Правова політика на сьогодні не відповідає завданням реформування та модернізації суспільства й держави. Проблеми залишаються також у сфері належного дотримання прав людини, права на життя, здоров'я, безпеку, оплату праці, соціальний захист тощо [3].

Якщо звернутися до сімейно-правової політики Європейського Союзу (далі ЄС), то можна зробити висновок, що вона є дуже складною і різнобічною. Вона поширюється на багато аспектів життя жінок, чоловіків, дітей, подружніх пар, батьків. Сімейне законодавство ЄС регулює різні сфери суспільних відносин: сімейне партнерство, проблеми батьківства, успадкування, форми сімейного життя, соціальні проблеми інших членів сім'ї та родичів [4].

Основа європейського розуміння сімейної політики становлять такі постулати: сім'я є головною і найважливішою соціальною інституцією; держава повинна допомагати сім'ї; сімейна політика означає об'єднання кілька політик, це не одноразовий, окремий державний акт.

Першими нормативними актами, що є початком сімейно-правової політики є прийняття «Соціальної хартії» разом із прийняттям пакета документів «Основні директиви в галузі соціальної політики». Це стало першим «Повідомленням про сімейну політику Європейської комісії», де визначався пріоритет сім'ї у суспільних відносинах і першочерговість урахування її інтересів при формуванні політики держави у сфері зайнятості, соціального захисту, забезпечення рівних можливостей [5; 6].

У сучасному світі, безумовно, право виконує найважливіше завдання: воно легітимізує політичні рішення; визначає основні напрямки, пріоритети розвитку держави, правової сфери; упорядковує правотворчу діяльність; забезпечує ефективний механізм правового регулювання. Усі ці завдання вирішує не само право, а правова політика. Роль правової політики полягає у можливості й необхідності збалансувати спонтанність, варіативність та легітимність правового життя як правових ризиків.

Правову категорію «правова політика» в Україні в дослідженнях науковців розглядають у трьох інтерпретаціях: як науково обґрунтовану і послідовну діяльність державних і муніципальних органів зі створення ефективного механізму правового регулювання; як комплекс ідей, заходів, завдань, програм, настанов, що реалізуються у сфері права й завдяки праву; як частину державної політики [7].

На думку О. Рудневої та О. Ярмиша, «правову політику» можна розглядати як «...особливе політико-правове явище, що формується внаслідок системної, науково обґрунтованої діяльності держави і громадських об'єднань, спрямоване на визначення стратегії і тактики правового розвитку суспільства, удосконалення механізму правового регулювання, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, побудову правової держави».

О. Минькович-Слободяник пропонує позицію, що правова політика генетично походить «від політики, але базою для її існування і функціонування виступає завжди лише право. Саме право впливає на її формування, визначає, якою вона буде, які цінності вона покликана нести в суспільство і захищати». Науковець стверджує, що політика – «це скоріше влада в динаміці, а право, законодавство – статика влади» [8, с. 180]

Сучасний зміст цієї категорії набагато складніший і ширший. Правова політика – особлива форма вираження державної політики, це засіб юридичного впливу, закріплення і здійснення політичного курсу країни, вона втілюється передусім у конституціях, законах, кодексах, інших фундаментальних нормативно-правових актах держави, спрямованих на охорону та захист чинного суспільного та конституційного ладу, розвиток суспільних відносин у потрібному напрямку [9].

В аспекті змісту правова політика може бути спрямована на створення, зміну, скасування законів, укладення та припинення внутрішньодержавних і міжнародних договорів. Також зміст правової політики зумовлений волею народу [15]. Зміст правової політики складається із структурованими за функціями. Це передусім – діяльність окремих правоохоронних структур, правова політика в галузі розвитку прокуратури, органів юстиції, судової системи, адвокатури, нотаріату тощо.

Можна погодитись, що зміст правової політики включає велику кількість компонентів: стратегію законодавства, принципи правового регулювання, конституційне правотворення, здійснення правових реформ, захист прав людини, удосконалення виборчого права тощо. Можна говорити й про деякі інші напрям правової політики, наприклад, кримінальний, виправний (виконавчий), наглядовий, законотворчий тощо [9].

Науковці розрізняють поняття правової політики у вузькому та широкому розумінні.

Безумовно, до змісту сімейно-правової політики входить і доктрина сімейного права України, вона, безперечно, має посісти значне місце у формуванні сімейно-правової політики, завданням якої є інтеграція зусиль законодавця суб'єктів правозастосування і вчених у галузі сімейного права задля розроблення планів і прогнозів удосконалення сімейного законодавства нашої держави, спрямованого на підвищення впливу сімейно-правових регуляторів. Зазначений вплив має також розширювати міжгалузеві зв'язки сімейного права [10].

Окрім того до змісту сімейно-правової політики належать, на наш погляд, принципи сімейного права. Якщо розглянути правове регулювання певної сфери суспільних відносин, що закріплюють відповідні принципи, то, як передбачено Сімейним кодексом України, регулювання сімейних відносин здійснюється цим Кодексом з метою: зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб; утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї; побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки; забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку. Тому конкретні моделі поведінки часто не встановлюються і сторони є вільними в їхньому самостійному визначенні (наприклад, щодо розподілу сімейних обов'язків, щодо виховання дітей і под.) [11]. Але такі моделі мають відповідати названим загальним засадам регулювання сімейних відносин та основним принципам сімейного права, що відображають досвід розвитку як суспільних відносин, так і права в цілому; водночас вони визначають напрями розвитку правового регулювання сімейних відносин [14].

Зокрема, учена М. Менджул пропонує класифікувати принципи сімейного права за такими критеріями: сферою дії (сімейно-правові принципи та принципи інститутів сімейного права); нормативно-правовою визначеністю (абсолютно визначені, відносно визначені та невизначені в законодавстві); за джерелом закріплення (зафіксовані в сімейних нормах; зафіксовані як в нормах конституційного, так і сімейного права, у нормах цивільного та сімейного права; не зафіксовані в законодавстві) тощо [13].

Принципи в сімейному праві, як зазначає М. Менджул, зумовлені змістом сімейних відносин, ідеї про певні цінності, що відображають об'єктивні закономірності розвитку таких відносин, характеризуються імперативністю, універсальністю, найвищою стабільністю, об'єктивністю та загальнообов'язковістю, а також визначають соціальне призначення й сутність сімейного права, є основою для вдосконалення сімейного законодавства [12].

Форми реалізації сімейно-правової політики можна визначити як сукупність об'єктивно виражених суспільних відносин, урегульованих на основі сімейного права за

допомогою політичних засобів, прийомів, принципів права, для досягнення конкретних цілей формування й розвитку сімейного права та верховенства закону.

Цей етап перехідний, він характеризується такими формами реалізації: правотворча; правозахисна; правозастосовна; правове забезпечення органів державної влади; доктринальна; правове виховання; розвиток науки сімейного права [17].

Висновки. На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що до змісту поняття «сімейно-правова політика» входять такі категорії, як стратегія законодавства, принципи правового регулювання, основні положення доктрини сімейного права.

Доктрина сімейного права передбачає низку пріоритетних напрямів, які повинні бути визначені й у сімейно-правовій політиці та повинні стати основою у формуванні Сімейно-правової концепції держави на 2027 рр. Такими напрямами є: формування сімейного права крізь призму його історії, традицій та сучасності; докладний аналіз сучасного чинного сімейного законодавства; упровадження прогресивного досвіду країн зарубіжжя у сфері правового регулювання сімейних відносин.

Імплементация норм європейського сімейного права до законодавства України надає можливість у майбутньому покращити та вдосконалити правове регулювання суспільних відносин. Аналіз правової політики сучасності вможливило висновки, що правова політика залежить від таких чинників: суспільно-політичної та економічної ситуації в державі; зовнішніх викликів, що стоять перед країною; міжнародних чинників; позиції партії влади; очікувань суспільства; правової грамотності політиків; популізму політиків; впливу громадськості і має здійснюватися у формі реалізації національної Концепції правової політики. Основними суб'єктами формування правової політики в Україні є Президент та Верховна Рада, співпраця між якими призводить до напрацювання та ухвалення законодавчої бази для регулювання різних сфер суспільного життя і впровадження реформ.

Список використаних джерел:

1. Концепція Державної сімейної політики, схвалена постановою ВР України від 17.09.1999 № 1063-XIV. База даних «Законодавство України» / ВР України.ро Концепцію державної сімейної політики : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14#>
2. Боднар Т. В. Розвиток сімейно-правової доктрини. *Правова доктрина України* : у 5 т. / редкол. Н. С. Кузнецова та інші. Харків, 2013. С. 489.
3. Ватрас В. А. Джерела сімейного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Хмельниц. ун-т упр. та права ім. Л. Юзькова. Тернопіль, 2020. 516 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40491/1/dis_vatras_na_sait.pdf?fbclid=IwAR1ok31typZ4_9NpyXBUKMAYTpbRjqZX36obTr1LMIXDhq56i6bWGKWMpEY (дата звернення: 27.02.2024).
4. Железняк Н. А. Поняття державної правової політики та її загальна характеристика. *Наукові записки НаУКМА*. Т. 21: *Юридичні науки*. 2003. С. 8–14. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f691adce-96b6-44dd-b6ed-b7f9d1391725/content> (дата звернення: 27.02.2024).
5. Луцький І. М., Луцький А. І., Каленюк О. М. Реалізація основних форм правової політики в Україні. *Економіка та держава*. 2008. № 4. С. 44–45. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2008/14.pdf
6. Мазур Т. В. Особливості методу публічно-правового регулювання та його прояви у фінансовому праві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 24, т. 3. С. 76–80.
7. Мельничук Л. М. Європейський досвід реалізації сімейної політики. *Університетські наукові записки*. Хмельницький, 2007. № 4. С. 432–437.
8. Менджул М. В. Теоретичні проблеми дії принципів сімейного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2020. 544 с.
9. Менджул М. В. Принципи сімейного права (сутність та проблеми застосування) : монографія. Ужгород : Вид-во Олександрі Гаркуші, 2019. 420 с.

10. Минькович-Слободяник О. В. Правова політика: стратегічні пріоритети і напрями вдосконалення. Київ : Логос, 2012. 195 с.
11. Панов М., Герасіна Л. Правова політика як універсальний феномен соціального буття. *Право України*. 2005. № 8. С. 36–40.
12. Правова євроінтеграція: як українське законодавство адаптується до європейського / *Forbes Ukraine* : електрон. версія. URL: <https://forbes.ua/money/pravova-evrointegratsiya-yak-vidbuvaetsya-adaptatsiya-ukrainskogo-zakonodavstva-do-evropeyskogo-15012024>-Руднева О. М., Ярмиш О. Н. Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності. *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 5 груд. 2012 р.). Київ, 2013. С. 6–26. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Pravova_pol_new-b7252.pdf (дата звернення: 27.02.2024).
13. Семенець-Орлова І. А. Практика сімейної політики у Європейському Союзі та деякі соціальні ініціативи Європарламенту. URL: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Politologia/74869.doc.htm (дата звернення: 27.02.2024).
14. Тацій В. Я. Проблеми формування правової політики в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 1994. № 2. С. 3–13.
15. Шемшученко Ю. С. Теоретичні та практичні проблеми розвитку правової системи України. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 3. С. 3–6.
16. Явор О. А. Диспозитивні засади регулювання сімейних правовідносин: роль у визначенні юридичних фактів. *Правові реформи у Молдові, в Україні та Грузії в контексті євроінтеграційних процесів* : 2014 матеріали Міжнародної. научн.-практ. конф. (г. Кишиньов, Республіка Молдова, 7–8 жовтня. 2014 г.). Кишинев : Б. и., 2013. Ч. 2. С. 70–72.
17. Research on Families and Family policies in Europe State of the Art : Final Report (16.07.2010, published 01.09.2010) / ed. by M. Kuronen ; Family Research Centre, University of Jyväskylä. 2010. 145 p. URL: <http://www.mmm europe.org/ficdoc/FAMILYPLATFORM-Final-Report-04-2011.pdf>.

